

Adrianna Piotrowska

(Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń,

e-mail: adriannapiotrowska@onet.eu)

ORCID: 0000-0002-9208-8323

OPERATORY GRADACJI MAKSYMALNIE, MINIMALNIE – RÓŻNICE W ZAKRESIE ŁĄCZLIWOŚCI Z PRZYMIOTNIKAMI I PRZYSŁÓWKAMI

1. WSTĘP

Przedmiotem niniejszego artykułu jest antonimiczna para jednostek leksykalnych *maksymalnie* i *minimalnie*. W słownikach języka polskiego i w tradycyjnej literaturze językoznawczej wyrazy te traktowane były jako przysłówki, w artykule skupię się jednak na ich przynależności do klasy operatorów metapredykatywnych, zgodnie z motywowaną semantycznie klasyfikacją składniową leksemów Jadwigi Wajszczuk [2010]. Badane leksemy reprezentują podklasę operatorów gradacji. Po ustaleniu założeń teoretycznych, scharakteryzowaniu klasy i wskazaniu na sposób opisu tytułowych operatorów w słownikach języka polskiego przedstawię ich łączliwość semantyczno-leksykalną. Przykłady użycia zaczerpnięte zostały z Narodowego Korpusu Języka Polskiego (NKJP). Na pierwszy rzut oka zauważyć można, że *maksymalnie* i *minimalnie* zachowują się w zdaniu różnie. Odnoszą się do dwu przeciwstawnych wartości, można za ich pomocą charakteryzować cechę z punktu widzenia dwu biegunów – najwyższego oraz najniższego (w ujęciu mówiącego). Szczególnie istotne jest porównanie badanych jednostek oraz ustalenie różnic w ich łączliwości, co stanowi mój najważniejszy cel.

2. ZAŁOŻENIA TEORETYCZNE

Wyrażenia *maksymalnie*, *minimalnie* reprezentują klasę operatorów metapredykatywnych. Zgodnie z podziałem jednostek funkcyjnych przyjętym w *Wielkim słowniku języka polskiego PAN* (WSJP PAN) są to syntaktemy, które otwierają pozycję semantycznie nacechowaną dla innych wyrażen, ale same nie wchodzą na żadne pozycje otwarte przez inne leksemy. Klasa ta dzieli się na trzy podklasy: operatory gradacji (np. *bardzo*, *całkiem*, *coraz*), operatory limitacji (np. *aż*, *ledwie*, *zaledwie*, *dopiero*), operatory aproksymacji (np. *bez mała*, *blisko*, *koło*, *mniej więcej*) [Gro-

chowski, Kisiel, Żabowska 2018, 194].¹ Operatory gradacji były znane w literaturze językoznawczej jako przysłówki [Grzegorzczkowska 1975; Janus 1981]. Tę tendencję widać również w opisach słownikowych. Większość słowników ogólnych kwalifikuje operatory *maksymalnie*, *minimalnie* jako przysłówki pochodzące od przymiotników *maksymalny*, *minimalny* [por. SJPD IV, 397, 791; SJPSz II, 95, 181; SWJP I, 488, 523], uwzględniając przy tym jedynie odniesienie operatorów do przedmiotowego poziomu języka. Z kolei USJP wskazuje na dwa znaczenia operatora *maksymalnie*, choć nie podaje o nim konkretnych informacji gramatycznych. Przykłady sugerują łączliwość z czasownikiem i przysłówkiem, por. *maksymalnie wykorzystać swoją szansę; włożyć w coś maksymalnie dużo wysiłku* (*maksymalnie* w znaczeniu: ‘w najwyższym stopniu’) lub z liczebnikiem, por. *Samochód może pomieścić maksymalnie osiem osób* (*maksymalnie* w znaczeniu: ‘najwyżej tyle, nie więcej, nie dłużej, maksimum’) [USJP II, 540]. Operator *minimalnie* scharakteryzowany został tak samo jak we wcześniej wymienionych słownikach. Obydwa wyrażenia opatrzone zostały kwalifikatorem *książkowe*. Podobne ujęcie przedstawia ISJP, definicje operatorów *maksymalnie* i *minimalnie* wskazują na ich dwuznaczność. Warto zwrócić uwagę na informacje dotyczące kwalifikacji gramatycznej badanych jednostek, ISJP traktuje *maksymalnie* i *minimalnie* w pierwszym znaczeniu jako przysłówki, które łączą się z czasownikiem i przymiotnikiem w stopniu równym, w drugim zaś jako partykuły, które łączą się z liczebnikiem [ISJP I, 811, 870]. Na podstawie analiz słownikowych zauważyć można zmianę w sposobie definiowania badanych operatorów, na co wpływ może mieć także intensywny rozwój badań nad klasą wyrażen z poziomów „meta”.

Rozróżnienie dokonane w ISJP jest rozwinięte w aktualnych definicjach jednostek w WSJP PAN, gdzie *maksymalnie* i *minimalnie* reprezentują dwie homonimiczne jednostki w podklasach wspomnianych operatorów. Zależnie od kontekstu mogą pełnić funkcję operatorów li-

¹ Początki nazwy *operatory metapredykatywne* sięgają wspomnianej we wstępie klasyfikacji Jadwigi Wajszczuk [2010]. Podział zarysowany został już w książce *O metatekście* [2005], gdzie funkcjonują one jako synsyntagmatyki, w opozycji do autosyntagmatyków, traktowanych jako syntaktemy właściwe [Wajszczuk 2005, 113]. Następnie klasyfikację uczzonej o trzy podklasy, operatory gradacji, operatory aproksymacji i operatory limitacji, rozszerzył Maciej Grochowski [Grochowski 2008, 13]. W klasyfikacji J. Wajszczuk z 2010 roku został podtrzymany ten podział, autorka jednak nie zastosowała terminu *operatory metapredykatywne*, użyła charakterystyki opisowej: „wyrazy typu: *bardzo, niemal, prawie, całkiem, zbyt, dość, około [stu], tuż [za płotem]* etc.” [Wajszczuk 2010, 28]. Nazwa *operatory metapredykatywne* wraz z trzema wymienionymi podklasami została przyjęta w *Słowniku gniazdowym partykuł polskich* [2014] przez Macieja Grochowskiego, Annę Kisiel i Magdalenę Żabowską [SGPP, 27]. Autorzy zastosowali tę konwencję terminologiczną również przy opracowaniu zasad opisu wyrażen funkcyjnych w WSJP PAN.

mitacji (łączy się wówczas z liczebnikiem) lub operatorów gradacji (łączy się z przymiotnikiem, przysłówkiem lub czasownikiem).² Według WSJP PAN ich szyk jest zmienny, por. zdania:

- (1) *Teraz możliwości finansowe wykorzystamy maksymalnie – przyznaje starosta* [NKJP].
- (2) *Co prawda ogólnie liczba ogłoszeń minimalnie wzrosła, ale wiele czasopism poniosło duże straty* [NKJP].
- (3) *To pogoń za maksymalnie dużą i taną produkcją żywności jest podstawą takich działań.*
- (4) *Ostatecznie do przerwy minimalnie lepsi byli gospodarze.*
- (5) *Postanowiłem pojechać maksymalnie szybko i objąć prowadzenie* [NKJP].
- (6) *Kosztem Karola minimalnie więcej funduszy otrzymają pozostałe kluby* [NKJP].

W połączeniach z czasownikami dopuszczają zarówno antepozycję, jak i postpozycję. W wypadku połączeń z przymiotnikami i przysłówkami dopuszczalna jest wyłącznie antepozycja.

W niniejszym artykule przychyliam się do hipotez WSJP PAN dotyczących kwalifikacji gramatycznej badanych jednostek. Najważniejszym celem artykułu będzie przedstawienie różnic w zakresie łączliwości semantyczno-leksykalnej operatorów gradacji *maksymalnie*, *minimalnie*. Badania ograniczam do analizy połączeń z przymiotnikami i przysłówkami, przyjmując przy tym podział zastosowany przez Romana Laskowskiego w artykule z 1977 roku, który rozróżniał przymiotniki (i przysłówki) typu *biały*, oznaczające cechy bezwzględne, o stałej wartości, niezależnie od kontekstu, oraz przymiotniki mające charakter relatywny, np. parametryczne czy niektóre przymiotniki oceniające [Laskowski 1977, 327].

3. ŁĄCZLIWOŚĆ OPERATORA *MAKSYMALNIE*

Jako operator gradacji *maksymalnie* łączy się z wyrażeniami semantycznie stopniowanymi. W tym znaczeniu jednostka została zdefiniowana w słownikach następująco: ‘to, o czym mowa, ma daną cechę w takim stopniu, że zajmuje najwyższe miejsce na skali’ [WSJP PAN]; ‘za pomocą **maksymalnie** określamy wartości i stany, które osiągają najwyższy poziom, największe nasilenie lub największą wartość’ [ISJP I, 811]. W tym znaczeniu jednostka ta otwiera prawostronnie miejsce dla przymiotnika i przysłówka:

² Zgodnie z kryteriami przyjętymi w WSJP PAN operatory limitacji „otwierają miejsce dla wyrażenia, które opisuje właściwość zajmującą wysokie lub niskie miejsce na skali – w porównaniu z oczekiwaniami mówiącego”, natomiast operatory gradacji „otwierają pozycję dla wyrażen semantycznie stopniowanych i wchodzi z nimi w relację jednostronną” [Grochowski, Kisiel, Żabowska 2018, 194].

- (7) *Dla czytelnika liczy się maksymalnie duża ilość powiązań z innymi hasłami* [NKJP].
 (8) *Odpowiednie artykuły gwarantowały maksymalnie szerokie uprawnienia obywateli obu państw i urzędników konsularnych* [NKJP].
 (9) *Celem głównym naszego programu jest maksymalnie szybki wzrost gospodarczy* [NKJP].
 (10) *Chcemy maksymalnie dobrze wykorzystać te pieniądze* [NKJP].
 (11) *Próbowaliśmy naszą rutyną maksymalnie mocno zagrać, ale nie udało się* [NKJP].
 (12) *Dobra umowa to taka, która jest maksymalnie prosto, ale i precyzyjnie sformułowana* [NKJP].

Przykłady w NKJP są zgodne z informacją, którą można odnaleźć w opisach słownikowych – *maksymalnie* dopuszcza łączliwość tylko z formami stopnia równego. Przymiotniki,³ z którymi ze skutkiem pozytywnym łączy się badane wyrażenie, to tak zwane przymiotniki parametryczne (np. *szeroki, wąski, szybki, wolny, długi, krótki, duży, mały*) i analogiczne do nich przysłówki (np. *szeroko, wąsko, szybko, wolno, długo, krótko, dużo, mało*), które tworzą pary oparte na relacji antonimii [por. Apresjan 2000, 275]. Cechą przymiotników parametrycznych jest charakteryzowanie pojęć należących do różnych grup semantycznych, np. „para *duży – mały* może się odnosić do wymiarów przestrzennych, czasowych i natężenia procesu” [Markowski 1986, 45]. Istotę ich znaczenia, jak zauważa autor, stanowi relatywny charakter, coś, co w ujęciu jednego mówiącego jest wysokie, dla drugiego może być średnie lub niskie [Markowski 1986, 43]. W opozycji do nich znajdują się przymiotniki (i przysłówki) nieparametryczne, np. *twardy, łatwy, trudno, sztywno* itd.; przyjrzyjmy się poniższym zdaniom:

- (13) *?Zawodnicy są przyzwyczajeni do maksymalnie twardej gry.*
 (14) *?Test był maksymalnie łatwy.*
 (15) *?Było nam maksymalnie trudno się z tym pogodzić.*
 (16) *?Musisz ubić białka na maksymalnie sztywno.*

Określenie akceptowalności tych zdań nie jest oczywiste. Jeśli za pomocą *maksymalnie* charakteryzuje się wartości, które osiągają (w ujęciu mówiącego) najwyższy poziom [ISJP I, 870], to trudno łączyć je z przymiotnikami, które samoistnie przekazują informację o ocenie emocjonalnej mówiącego i ocenie wynikającej ze stanu jego woli.

Zgodnie z tą myślą można wskazać grupę przymiotników oceniających, z którą połączenia operatora *maksymalnie* są trudne do zaakceptowania, por.:

³ Przy ustalaniu łączliwości badanych wyrażen z grupami przymiotników wykorzystuję podział Andrzeja Markowskiego przedstawiony na przykładach antonimów przymiotnikowych, ze szczególnym uwzględnieniem grupy przymiotników określających wartości fizyczne oraz przymiotników nazywających cechy psychiczne człowieka, opisanych w podrozdziale poświęconym antonimom różnordzennym [Markowski 1986, 42–53].

- (17) **Anna jest maksymalnie piękną dziewczyną.*
 (18) **Nie podobają mi się te buty, są maksymalnie brzydkie.*
 (19) **Chcemy maksymalnie dobrze wykorzystać te pieniądze* [NKJP].
 (20) **Maksymalnie źle mi się to kojarzy* [NKJP].

Przymiotniki te, zgodnie z nazwą, zawierają komponent oceniający.⁴ Dokonywanie oceny nie jest jednak najważniejszym celem gradacji. Jej istota „zawsze sprowadza się do porównania ilościowego” [Bałabaniak 2013, 82]. W wypadku połączeń z przymiotnikami oceniającymi, a także przymiotnikami (i przysłówkami), które nazywają cechy psychiczne człowieka (por. **maksymalnie leniwy*, **maksymalnie uparty*, **maksymalnie wolno*, **maksymalnie czule*), nie można mówić o takim porównaniu.

W znaczeniu operatora *maksymalnie* zawarty jest inwariant semantyczny superlatywu, to znaczy „wynik danej cechy w co najmniej trzech stanach rzeczy, umożliwiający wybór tego stanu, w którym wielkość tej cechy jest większa lub mniejsza niż w pozostałych” [Grochowski 2020, 162]. Rozważmy następujące zdania:

- (21) *Potrzebuję taśmy maksymalnie szerokiej.*
 (22) **Potrzebuję taśmy maksymalnie szerszej od taśmy izolacyjnej.*
 (23) **Potrzebuję taśmy maksymalnie najszerszej.*

Jednostka *maksymalnie* w zdaniu (21) nie jest miarą stopnia nasilenia cechy (wyrażanej przez przymiotnik *szeroki*), funkcjonuje podobnie do operatora *bardzo*, por. *X jest bardzo dobry, gdzie*

w rzeczywistości *bardzo* i nazwa owej cechy należą do dwóch zdań głębokich, które nie tylko są różne, ale co więcej, leżą w różnych płaszczyznach: jedno z tych zdań jest w stosunku do drugiego metazdaniem [Wierzbicka 1971, 132].

Potwierdza to metajęzykowy charakter badanego wyrażenia. Zdanie (22) należy uznać za dewiacyjne, ponieważ komparatyw takich przymiotników obejmuje całą skalę parametru zawartą między obu biegunami, a tym samym mieści się w znaczeniu stopnia równego [Nagórko 1987, 65]. Warto również zauważyć, że nie istnieje taśma, która byłaby szersza od maksymalnie szerokiej. *Maksymalnie szeroki* niesie ze sobą znaczenie odpowiadające formie superlatywu (*najszerszy*). Analogicznie jest w wypadku połączeń z przysłówkiem, np.:

- (24) *Rzeczywistość jest taka, że to studenci chcą maksymalnie długo pracować, by jak najwięcej zarobić* [NKJP].
 (25) **Studenci chcą pracować maksymalnie dłużej niż uczniowie.*
 (26) **Należy gotować zupę maksymalnie najkrócej.*

⁴ Por. np. definicję przymiotnika *dobry* w *Słowniku semantyczno-syntaktycznym przymiotników polskich*: oceniany dodatnio pod jakimś względem [Śliwiński 1993, 45].

Nie sposób wskazać okresu, który trwałby dłużej niż maksymalnie długo, nie może on istnieć z logicznego punktu widzenia. Użycie jednostki *maksymalnie* z przymiotnikiem / przysłówkiem w stopniu wyższym / najwyższym należy uznać za pleonastyczne. Jolanta Chojak w artykule poświęconym jednostce *jak* zwraca uwagę na ograniczenia dotyczące jej połączeń z superlatywem i komparatywem. Mianowicie, *jak* „nie jest wykładnikiem intensywności cechy, lecz nośnikiem innych sensów” [Chojak 2001, 80]. W zdaniu mówiący świadomie używa superlatywu w następujących kontekstach:

(27) *Szukamy jak najkrótszej drogi* [Chojak 2001, 80].

(28) *Szukamy najkrótszej drogi* [ibid.].

Jednak, jak zauważa autorka, takie użycia *jak* można rozumieć

jako znak cytatości znajdującej się obok formy stopnia najwyższego; zwrot wyrażający świadomość mówiącego, że użyta przez niego forma stopnia najwyższego nie może być brana dosłownie [Chojak 2001, 83],

z tego względu możemy powiedzieć:

(29) *Lekcja powinna być maksymalnie krótka* / ale nie: **maksymalnie najkrótsza*.

(30) *Zobowiązuję się, że będę mówić maksymalnie krótko i treściwie* [NKJP] / ale nie: **maksymalnie najkrócej*.

Operator *maksymalnie*, analogicznie do jednostki *jak*, nie może być rozumiany w sposób dosłowny. Z tą różnicą, że *jak* „osłabia” znaczenie superlatywne [Chojak 2001, 82], natomiast *maksymalnie* samo to znaczenie ma, a jego dodanie w tym samym zdaniu do formy superlatywu prowadzi do dewiacji. W tym miejscu autorka zwraca uwagę również na istotną kwestię związaną z opisami słownikowymi wyrażenia *jak*, które według nich ma wzmacniać intensywność. Warto zauważyć, że w definicjach słownikowych taką rolę przypisuje się także jednostce *maksymalnie*.

W istocie, systemowa rola superlatywu dla wszystkich przymiotników i przysłówków jest taka sama, jak stwierdził Roman Laskowski, „wskazuje on na większy stopień (wartość) natężenia cechy w stosunku do podstawy porównania” [Laskowski 1977, 334].

4. ŁĄCZLIWOŚĆ OPERATORA *MINIMALNIE*

Jednostka *minimalnie* jako operator gradacji ‘określa czynności i stany, które osiągają najniższy poziom, najmniejsze nasilenie lub najmniejszą wartość’ [ISJP I, 870], WSJP PAN z kolei definiuje tę jednostkę następująco: ‘to, o czym mowa, ma daną cechę w takim stopniu, że zajmuje najniższe miejsce na skali’. ISJP wskazuje na łączliwość operatora

z przymiotnikiem w stopniu równym, w WSJP PAN znajdziemy ponadto informację o jego współwystępowaniu z przysłówkiem w stopniu równym. Trudno jednak zgodzić się z tymi hipotezami. Przyjrzyjmy się poniższym zdaniom z NKJP:

- (31) *Ostatecznie minimalnie lepszy okazał się Czech.*
- (32) *Ruch jest minimalnie większy.*
- (33) *Niemal w każdym miesiącu liczba zgonów była minimalnie wyższa od liczby urodzeń.*
- (34) *Może wynik byłby minimalnie niższy, gdyby w jedenastym wyścigu Krzysztof Słaboń nie spowodował upadku Dawida Stachyry.*
- (35) *Samolot prezydenta Władimira Putina wylądował na Ławicy w samo południe lub minimalnie później.*
- (36) *Świadczy to o tym, że optymistów jest minimalnie więcej niż pesymistów.*
- (37) *Na Wielkiej Krokwi sędziowie minimalnie lepiej ocenili Adama Małysza.*

W wypadku wyrażenia *minimalnie* dopuszczalna jest łączliwość jedynie z formami komparatywu, por. zdania (31)–(37). Dzieje się tak dlatego, że *minimalnie* implikuje różnicę pomiędzy porównywanymi stanami rzeczy, np. *minimalnie lepszy* (od kogoś), *minimalnie większy* (od czegoś). Takiego porównania nie ma w wypadku połączeń z formami stopnia równego, choć można odnaleźć nieliczne przykłady w NKJP, np.:

- (38) **Poza tym ten system ze współczynnikami określa, jaki jesteś minimalnie dobry w czymś [NKJP].*
- (39) **Łączy mnie z nim minimalnie mało.*
- (40) **W tej restauracji jest minimalnie tanio.*
- (41) **Woda w rzece osiągnęła minimalnie niski poziom.*

Źródłem tego typu zdań są najczęściej fora internetowe. Nie można jednak zaakceptować powyższych przykładów, tak samo jak połączeń z formami superlatywu:

- (42) **W tej restauracji jest minimalnie najtaniej.*
- (43) **Kamil jest minimalnie najwyższy z całej klasy.*
- (44) **Lecje powinny trwać minimalnie najkrócej, jak się da.*

Minimalnie, podobnie jak *maksymalnie*, łączy się z przymiotnikami parametrycznymi. Należy zauważyć, że przymiotniki, które da się sprowadzić do opozycji 'większy niż – mniejszy niż' określają cechy fizyczne, które są łatwe do obserwacji i w pewnym sensie obiektywne [Markowski 1986, 46]. Można je łączyć z obydwoma operatorami z pozytywnym skutkiem, choć nie wszystkie, por. zdania:

- (45) *Chcemy uzyskać kredyt na maksymalnie długi okres spłaty.*
- (46) **Chcemy uzyskać kredyt na minimalnie długi okres spłaty.*
- (47) *Na skoczni w Hinterzarten minimalnie lepszy był Austriak Thomas Morgenstern [NKJP].*
- (48) **Ten rozmiar jest maksymalnie dobry.*

- (49) *Zwykle piję herbatę minimalnie słodsza niż ta.*
 (50) **Ta herbata jest maksymalnie słodka.*

Może się wydawać, że operator *minimalnie* funkcjonuje w pewnych kontekstach w sposób analogiczny do leksemu *jeszcze*, którego łączliwość z komparatywem analizował Roman Laskowski [1977]. Uczony zauważył, że konstrukcje składające się z *jeszcze* i komparatywu

zawierają presupozycję, iż obu porównywanym przedmiotom dana cecha przysługuje w stopniu przewyższającym normę pragmatyczną (*jeszcze dłuższy, jeszcze dalej*), bądź niższym od normy pragmatycznej (*jeszcze krótszy, jeszcze bliżej*) [Laskowski 1977, 330].

Argumentem, który za tym przemawia jest wewnętrzna sprzeczność zdań przytoczonych przez autora:

- (51) **Ta powieść jest jeszcze dłuższa od tamtej, ale obie są krótkie* [Laskowski 1977, 330].
 (52) **Rzeszów jest jeszcze bliżej niż Przemyśl, ale oba są daleko* [ibid.].

Próba użycia w takim samym kontekście operatora *minimalnie* prowadzi jednak do odmiennych rezultatów. Podane niżej zdania są akceptowalne.

- (53) *Ta powieść jest minimalnie dłuższa od tamtej, ale obie są krótkie.*
 (54) *Rzeszów jest minimalnie bliżej niż Przemyśl, ale oba są daleko.*

Wyrażenie *minimalnie* dopuszcza ponadto połączenia z przymiotnikami i przysłówkami komunikującymi zmianę, z którymi z kolei nie łączy się *maksymalnie*. Przypuszczalnie badany operator funkcjonuje w takich połączeniach analogicznie do leksemów *trochę* i *nieco*, które, jak zauważył Maciej Grochowski, nie współwystępują z wyrażeniami przesadzającymi o wysokim stopniu cechy, por. np. **trochę olbrzymi, *trochę wspaniały*, z uwagi na to, że „wielkość tego, co jest „mierzone”, a więc ilości, stopnia, czasu, nie jest duża” [Grochowski 2005, 108]. Autor zwracał również uwagę na fakt, że leksemy *trochę* i *nieco* mogą łączyć się z wyrażeniami komunikującymi zmianę (postrzegana pozytywnie), połączenia typu *trochę chory* nie budzą wątpliwości, natomiast nieakceptowalne jest połączenie **trochę zdrowy* [Grochowski 2018, 63]. Analogicznie jest z operatorem *minimalnie*, por.:

- (55) **Jestem minimalnie zdrowy.*
 (56) *Jestem minimalnie zdrowszy.*
 (57) **Czuję się minimalnie najzdrowiej.*
 (58) *Czuję się minimalnie zdrowiej niż wczoraj.*

Połączenia z komparatywem (56), (58) eksponują porównanie danej cechy (mówiący czuje się pewnym stopniu lepiej; stan, w którym się znajduje, jest przez niego postrzegany pozytywnie). Tego typu przymiotniki i przysłówki łączą się z jednostką *minimalnie* bez przeszkód.

Analogicznie do jednostki *maksymalnie*, ze względu na ograniczenia semantyczne, *minimalnie* nie współwystępuje z reprezentantami grupy przymiotników i przysłówków charakteryzujących cechy wewnętrzne (np. cechy psychiczne człowieka), które zawierają komponent oceniający, np. **minimalnie miłszy*, **minimalnie piękna*, **minimalnie zła*, **minimalnie smutno*, **minimalnie dobry*.⁵ W terminologii przyjętej przez Romana Laskowskiego grupa ta nazwana została przymiotnikami oceniającymi. Warto zwrócić uwagę, że *minimalnie* łączy się jednak z formami komparatywu niektórych z wymienionych przymiotników i przysłówków, jeśli komunikowana zmiana postrzegana jest przez mówiącego pozytywnie, o czym była mowa wcześniej. Autor posługuje się następującymi przykładami zdań:

(59) **Ala jest smutniejsza od Eli, obie są jednak wesołe* [Laskowski 1977, 332].

(60) **Ala jest minimalnie smutniejsza*.

(61) **Potop jest nudniejszy niż Chłopi, obie książki są jednak ciekawe* [ibid.].

(62) **Potop jest minimalnie nudniejszy niż Chłopi*.

Przykłady (60) i (62) pokazują, że również połączenia *minimalnie* z komparatywem przymiotników oceniających, które nie niosą informacji o zmianie postrzeganej pozytywnie, są nieakceptowalne. A zatem można wnioskować, że operatory *minimalnie* i *maksymalnie* łączą się z przymiotnikami i przysłówkami relatywnymi, zarówno należącymi do grup nazwanych przez R. Laskowskiego parametrycznymi, jak i oceniającymi.

5. WNIOSKI

Na podstawie analizy ograniczeń w łączliwości operatorów gradacji o postaci *maksymalnie*, *minimalnie* zauważyć można istotne różnice między sposobem, w jaki mówiący dokonuje porównania, które jest wspólnym elementem semantycznym obu jednostek. Po pierwsze, dystrybucja badanych operatorów nie jest identyczna. *Maksymalnie* łączy się tylko z przymiotnikiem i przysłówkiem w stopniu równym, natomiast *minimalnie* otwiera miejsce wyłącznie dla komparatywu. Żaden operator nie łączy się z superlatywem, połączenia takie jak **maksymalnie największy*, **minimalnie najtaniej* są pleonastyczne. Nie jest wykluczone, że pierwszy operator występuje tam, gdzie nie ma eksplicytnego porównania, z kolei drugi tego porównania wymaga; np.:

⁵ Według Katarzyny Doboszyńskiej-Markiewicz przymiotnik *dobry* ma nie tylko znaczenie przedmiotowe, jest także przymiotnikiem przyliczbowym (podobnie jak *marny*, *bity*, traktowane w literaturze jako przymiotniki z poziomu „meta”), wnosi ocenę o postaci ‘to dużo’, sygnalizuje „wartość przybliżoną” [Doboszyńska-Markiewicz 2020, 67]. Biorąc pod uwagę także ten kontekst, można przyjąć, że łączliwość *maksymalnie* / *minimalnie* z *dobry* (zawierający komponent oceniający ‘to dużo’) prowadzi do sprzeczności.

- (63) **W tej restauracji jest maksymalnie tanio, ale nie najtaniej* ('trudno sobie wyobrazić, by w jakiejś innej było jeszcze taniej').
 (64) *W tej restauracji jest minimalnie taniej* (niż w tamtej).

Pozycja otwierana przez komparatyw musi zostać wypełniona, inaczej nie można by mówić o porównaniu.

Obie jednostki łączą się z grupą przymiotników parametrycznych (por. np. *maksymalnie wąski, minimalnie węższy*) oraz komunikujących zmianę postrzeganą przez mówiącego pozytywnie (por. *minimalnie zdrowszy, minimalnie tańszy*). Nie dopuszczają natomiast łączliwości z przymiotnikami / / przysłówkami oceniającymi, które charakteryzują cechy psychiczne i fizyczne człowieka (*zły, piękny, mądry, bystry, lubiany*), z wykładnikami kwantyfikacji ogólnej i częściowej (*wszystkie, każdy, żaden, nikt, niektóre / / niektórzy*), a także z pokrewnymi przymiotnikami granicznymi (*pełny, pusty*); choć w NKJP możemy odnaleźć następujące przykłady zdań, np.:

- (65) *Wykorzystaliśmy maksymalnie każdy dzień.*
 (66) *Godzina jego włączenia i wyłączenia jest dostosowana do wschodów i zachodów słońca, dlatego zmienia się minimalnie każdego dnia.*

Badane operatory występują co prawda w antepozycji względem jednostki *każdy*, ale nie wchodzą w relację z *nią*, tylko z czasownikiem, w stosunku do którego są użyte w postpozycji. Przyjrzyjmy się również poniższym zadaniom:

- (67) **On był maksymalnie nagi.*
 (68) **On był minimalnie nagi.*
 (69) **W pokoju było minimalnie pusto.*
 (70) **W pokoju było maksymalnie pusto.*

Przymiotniki i przysłówki typu *nagi, pusto* wyrażają biegunowość, a co za tym idzie, nie podlegają stopniowaniu, w tym wypadku bowiem

forma stopnia wyższego presuponuje, iż obu (wszystkim) porównywanym członom przysługuje właściwość wskazana przez stopień równy danego przymiotnika [Laskowski 1977, 333].

W istocie, człowiek nie może być bardziej nagi, a pokój bardziej pusty. Właściwość cechy jest wyrażona odpowiednio przez formę pozytywu. Tylko tę formę omawianych przymiotników i przysłówek uznać można za akceptowalną. Dewiacyjność zdań (67)–(70) przemawia za biegunowym charakterem przymiotników i przysłówek typu *nagi, pusto*. Nie ma możliwości, aby takie wyrażenia zostały poddane ocenie.

Badane operatory łączą się głównie z przymiotnikami i przysłówkami parametrycznymi i oceniającymi, ale na te ogólne warunki łączliwości semantycznej nałożone są pewne dalsze ograniczenia. Operatory *maksymalnie, minimalnie* wymagają od łączących się z nimi przymiotników i przysłówek charakteru relatywnego.

Bibliografia

- J. Apresjan, 2000, *Semantyka leksykalna. Synonimiczne środki języka*, Warszawa.
- D. Bałabaniak, 2013, *Polskie intensyfikatory leksykalne na tle wyrażeń gradacyjnych*, Opole.
- J. Chojak, 2001, *Przysłówek – nie przysłówek, modulant – nie modulant. Uwagi na marginesie opisu leksykograficznego jak [w:] V.S. Chrakovskij, M. Grochowski, G. Hentschel (red.), Studies on the Syntax and Semantics of Slavonic Languages, „Studia Slavica Oldenburgensia” 9, s. 77–89.*
- K. Doboszyńska-Markiewicz, 2013, *Operatory adnumeratywne w języku polskim. Dystrybucja i znaczenia*, Warszawa.
- K. Doboszyńska-Markiewicz, 2020, *Operatory adnumeratywne typu marny, dobry, bity – próba charakterystyki formalno-semantycznej*, „Poradnik Językowy” z. 9, s. 59–74.
- M. Grochowski, 2005, *O cechach gramatycznych i znaczeniu jednostek o postaci „trochę” [w:] M. Grochowski (red.), Przysłówki i przyimki. Studia ze składni i semantyki języka polskiego*, Toruń, s. 101–111.
- M. Grochowski, 2008, *Założenia ogólne opisu tzw. wyrażeń funkcyjnych w „Wielkim słowniku języka polskiego” [w:] P. Żmigrodzki, R. Przybylska (red.), Nowe studia leksykograficzne 2*, Kraków, s. 11–22.
- M. Grochowski, 2018, *Operatory metapredykatywne otwierające pozycję dla komparatywu*, „Prace Filologiczne” 72, s. 59–70.
- M. Grochowski, 2020, *Operatory limitacji o postaci superlatywu przysłówka w języku polskim*, „Prace Filologiczne” 75/1, s. 161–174; <https://doi.org/10.32798/pf.655>
- M. Grochowski, A. Kisiel, M. Żabowska, 2018, *Zasady opisu jednostek funkcyjnych w WSJP PAN [w:] P. Żmigrodzki (red.): Wielki słownik języka polskiego PAN. Geneza, koncepcja, zasady opracowania*, Kraków, s. 191–203; <https://wsjp.pl/pobieranie/WSJP-geneza.pdf>
- R. Grzegorzczkova, 1975, *Funkcje semantyczne i składniowe polskich przysłówków*, Wrocław.
- ISJP: M. Bańko (red.), 2018, *Inny słownik języka polskiego*, Warszawa.
- E. Janus, 1981, *Wykładniki intensywności cechy (na materiale polskim i rosyjskim)*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- R. Laskowski, 1977, *Od czego lepszy jest lepszy?*, „Język Polski” 57(5), s. 323–334.
- A. Markowski, 1986, *Antonimy przymiotnikowe we współczesnej polszczyźnie na tle innych typów przeciwstawień leksykalnych*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- A. Nagórko, 1987, *Zagadnienia derywacji przymiotników*, Warszawa.
- NKJP: P. Pezik, 2012, *Wyszukiwarka PELCRA dla danych NKJP. Narodowy Korpus Języka Polskiego. Przepiórkowski A., Bańko M., Górski R., Lewandowska-Tomaszczyk B. (red.)*, Warszawa.
- SGPP: M. Grochowski, A. Kisiel, M. Żabowska, 2014, *Słownik gniazdowy partykuł polskich*, Kraków.
- SJPD: W. Doroszewski (red.), 1958–1969, *Słownik języka polskiego*, Warszawa.
- SJPSz: M. Szymczak (red.), 1979, *Słownik języka polskiego*, Warszawa.
- SWJP: B. Dunaj (red.), 1998, *Słownik współczesnego języka polskiego*, Warszawa.

- W. Śliwiński, 1993, *Słownik semantyczno-syntaktyczny przymiotników polskich*, Kraków.
- USJP: S. Dubisz (red. nauk.), 2006, *Uniwersalny słownik języka polskiego*, Warszawa.
- J. Wajszczuk, 2005, *O metatekście*, Warszawa.
- J. Wajszczuk, 2010, *Functional class (so called 'part of speech') assignment as a kind of meaning-bound word syntactic information*, „Cognitive Studies / Études cognitive” 10, s. 15–33.
- A. Wierzbicka, 1971, *Porównanie–gradacja–metafora*, „Pamiętnik Literacki” 62/4, s. 127–147.
- WSJP: P. Żmigrodzki (red.), *Wielki słownik języka polskiego PAN*; wsjp.pl

**Operators of gradation:
maksymalnie (maximally), minimalnie (minimally).
Differences in connectivity with adjectives and adverbs**

Summary

This paper presents an analysis of semantic and lexical connectivity of lexical units assuming the form *maksymalnie (maximally)*, *minimalnie (minimally)*. They are treated as metapredicative operators, or – to be more precise – as operators of gradation, while in fact they are representatives of metalevels. The paper focuses in particular on presenting limitations to the connectivity between the examined operators and the adjectives and adverbs that are called parametric and evaluative in the relevant literature. The analysed lexemes collocate with adjectives and adverbs that are relative in nature. The analyses were conducted based on the dictionary descriptions and examples of usage of the units derived from the National Corpus of Polish (NKJP). The paper uses methods applied in structural grammar and semantics.

Keywords: semantics – syntax – metapredicative operators – gradation – grammatical category of degree

Trans. Monika Czarnecka